

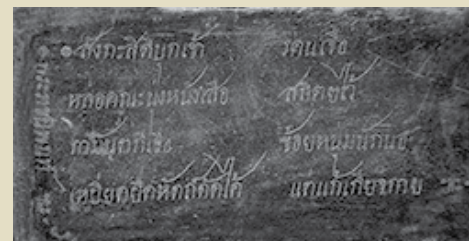
ราชวงศ์จักรี
กับการสาธารณสุขไทย

๗ | การสาธารณสุขไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๑

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๒๕ – ๒๓๕๒) ได้ทรงโปรดเกล้าให้มีการสร้างราชธานีใหม่ขึ้นที่กรุงเทพมหานคร และทรงฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมเพื่อสร้างประเทศให้เป็นปึกแผ่น ทรงสร้างพระบรมมหาราชวัง สร้างกองทัพที่เข้มแข็ง ชำระประมวลกฎหมาย และฟื้นฟูพระศาสนาด้วยการสังคายนาพระไตรปิฎก รวมทั้งทรงรวบรวมความรู้ทางการแพทย์ที่กระจัดกระจายให้เป็นหมวดหมู่ และเมื่อทรงปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม ที่ชาวบ้านเรียกกันว่าวัดโพธิ์ขึ้นเป็นอารามหลวงให้ชื่อว่าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม นอกจากจะทรงสร้างพระอุโบสถ พระวิหาร ก่อพระเจดีย์ และพระพุทธรูปมาแล้ว ยังโปรดให้ “ตั้งตำรายาแลฤษีคัดตนไว้เป็นทาน” ภายในศาลารายด้วย

แม้ตำรายาที่จารึกไว้จะเกิดการชำรุดจนเสียหาย แต่จากหลักฐานที่บันทึกไว้ระบุน่าจะมีการจารึกวิชาการแพทย์ต่าง ๆ ไว้ที่ผนังศาลา

โดย... “ผนังใหญ่ศาลาหลังเหนือเขียนแผนไขทรพิษ คอสองทางเจดียงเขียนแผนนวด และจารึกยาปรอทแก้ วรรณโรค ... ผนังใหญ่ศาลาหลังใต้เขียนแผนแม่ซื้อประจำกุมาร คอสองเขียนคนแปลกเพศ ละบองราหู (คือ เด็กเป็นขางอันสำแดงอาการต่าง ๆ) และจารึกตำรายากับจารึกเรื่องประจำภาพต่าง ๆ ติดไว้ตามผนังแลเสาทั่วไป เจดียงหลังศาลารายทุกหลังก่อเป็นแท่นหินแปลก ๆ กัน (มีภาพเป็นภูฎี และเขาไม้อยู่หลังแท่น) ตั้งรูปฤษีคัดตนท่าต่าง ๆ อันหล่อด้วยสังกะสีติดบุกระสมหลังละสี่ละห้าตามส่วนห้องมากและน้อย จารึกโคลงสุภาพบอกท่าดัด และบอกชนิดลมติดไว้ตามข้างผนัง และมีโคลงบอกด้านนามผู้สร้างศาลา พร้อมทั้งช่างวาดเขียนทั้งฝ่ายวัดฝ่ายบ้านติดไว้ด้วย”

การสาธารณสุขไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๒

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๕๒ – ๒๓๖๗) ทรงให้รวบรวม คัมภีร์แพทย์ที่กระจัดกระจายตามที่แตกต่างกัน โดยมีพระพงศ้อมรินทร์ (หรือ พระพงศ์นรินทร์) เป็นหัวหน้า โดยให้ออกไปเสาะหาตำรายาลักษณะโรคทั้งปวงมา และให้ขุนนาง ราษฎร ตลอดจนพระราชอาคันตุกะ อารามได้รวบรวมส่งมาด้วย ผู้ใดมีตำรายาดี ๆ ที่บรรพบุรุษได้เก็บไว้ให้นำเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย และให้กรมหมอหลวงคัดลอกจัดเป็น “ตำราหลวงสำหรับโรงพระโสตถ” นอกจากนั้น ยังทรงให้ตรา “กฎหมายพนักงานโสตถเสวย” ซึ่งกำหนดมาตรการความปลอดภัยที่เจ้าพนักงานพระโสตถเสวยผู้แต่ง และผู้กำกับจะต้องปฏิบัติเพื่อป้องกันมิให้พระโสตถของพระมหากษัตริย์ปนเปื้อนสิ่งอื่นใด

ในช่วงกลางรัชสมัยเกิดการระบาดของอหิวาตกโรค เรียกว่า ไข้ป่วงใหญ่ นาน ๑๕ วัน ทั่วประเทศคนตายไปประมาณ ๓๐,๐๐๐ คน พงศาวดารรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ ระบุว่า ไข้ป่วงระบาดมาจากทะเล มาจากเกาะหมาก (ปีนัง) มาระบาดในเมืองสมุทรปราการ มีคนตายจำนวนมาก แล้วจึงระบาดมาถึงกรุงเทพฯ มีคนตายจำนวนมากจนมีศพที่วัดสระเกศ วัดบางลำพู วัดบพิตรพิมุข วัดประทุมคงคา และวัดอื่นๆ มากเหมือนกับกองฟืน ยังมีศพที่ตายลอยมาตามน้ำอีกจำนวนมาก อาหารก็กินได้แต่ปลาแห้งและพริกกับเกลือ น้ำในแม่น้ำลำคลองก็กินไม่ได้

วิธีแก้ปัญหาในเวลานั้นคือ การสวดอาถรรพ์วิญญูสูตรและการยิงปืนใหญ่รอบพระนครตลอดคืน และอัญเชิญพระแก้วมรกต พระบรมธาตุ พระราชอาคันตุกะต่างๆ ออกไปรยทราญปลูกเสกทั่วทั้งพระนคร

บานประตูจำหลักไม้ของพระวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นการแกะสลักไม้แผ่นเดียวทั้งชิ้นที่ไม่มีการต่อด้วยฝีมือช่างในแบบเดียวกับสมัยอยุธยา เชื่อกันว่าผลงานบนบานประตูนี้เป็นฝีมือพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยด้วย

ภาพวาดฝาผนังวัดเสนารามราชวรวิหาร
พิธีเดือน ๔ พระราชพิธีสมโภชจันทร
มีการยิงปืนใหญ่ถวายพระพรราชพิธีอาพาธพินาศ

ให้ขุนนางและประชาชนถือศีลบำเพ็ญทาน ปลอยสัตว์ แต่ผลของการทำพิธีกลับไม่ได้ทำให้โรคหาย คนที่เข้ากระบวนแห่และหามพระพุทธรูป พระภิกษุที่เดินร่วมขบวนก็ล้มลงขาดใจตาย ที่กลับมาบ้านแล้วตายก็มีมาก ในการระบาดครั้งต่อไปจึงยกเลิกการทำพระราชพิธีนี้เสีย พงศาวดาร ยังระบุว่าโรคนี้ชอบที่โสโครกโสภณคนตายมาก คนที่บ้านเรือนสะอาดก็ตายน้อย

ในรัชสมัยของพระองค์ยังมีการจัดทำจารึกตำรายาที่วัดราชโอรส ในปี พ.ศ. ๒๓๖๔ โดยกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงปฏิสังขรณ์วัดจอมทองถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และได้รับพระราชทานชื่อวัดใหม่ว่า วัดราชโอรสอาราม โดยกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ได้ทรงจารึกตำรายาไทยไว้ ๑๐๘ ขนาน บนศิลา ๕๕ แผ่น ทั้งบนกำแพงพระวิหารพุทธไสยาสน์ และที่ศาลารายไว้สำหรับให้สาธารณชนได้ศึกษาหาความรู้

๙

การสาธารณสุขไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๓

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๙๔) การศึกษามีอยู่ในขอบเขตจำกัด คือ ส่วนสามัญศึกษามีที่เรียนอยู่ตามวัดทั่วไป แต่ส่วนวิชาชีพต่าง ๆ ยังศึกษาเฉพาะแต่ในสกุลของตน ผู้อยู่นอกสกุลไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ รัชกาลที่ ๓ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เสาะหาเลือกสรรศิลปวิทยาการอันเป็นวิชาชีพชั้นสูง และทรงให้มีการรวบรวมสรรพตำราและโปรดให้จารึกลงบนแผ่นศิลาประดับไว้ในบริเวณวัดพระเชตุพนฯ เพื่อประโยชน์ในการหาความรู้ด้วยตนเองของสาธารณชนนับเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทยและเป็นมหาวิทยาลัยเปิด เรื่องที่จารึกไว้มีหลายอย่าง รวมทั้งตำราแผนหมอนวด หมวดยบริหารร่างกาย จารึกคำโคลงกฤษีดัดตน มีภาพปั้นประกอบจารึกบอกสมุฏฐานของโรค วิธีรักษาโรคเด็กผู้ใหญ่ รวมทั้งตำรายาต่าง ๆ มีผู้เล่าต่อกันมาว่าผู้ใดได้เข้าไปบริเวณวัดพระเชตุพนฯ สมัยนั้นเปรียบเสมือนได้เข้าไปตักกสิณคร

สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงมีวัดราชโอรสารามเป็นวัดที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ตั้งแต่เมื่อครั้งยังดำรงพระยศพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ วัดนี้เป็นวัดโบราณสร้างมาก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ ชาวบ้านเรียกวัดจอมทอง ใช้เวลาบูรณะ ๑๔ ปี จึงสำเร็จแล้วถวายเป็นพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้พระราชทานนามว่า วัดราชโอรสาราม วัดนี้มีความสำคัญ คือ เป็นแหล่งอนุรักษ์ตำรายาไทยโบราณ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกตำรายาไทยบนแผ่นหินอ่อนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ประดับบนกำแพงพระวิหารพุทธไสยาสน์ และศาลารายเล็กปลูกติดกำแพงแก้วหน้าพระอุโบสถ ทั้งนี้เพื่อเป็นวิทยาทานแก่พสกนิกรที่จะได้นำไปใช้ประโยชน์ในการรักษาและเป็นการอนุรักษ์ตำรายาไม่ให้สูญหาย แผ่นหินอ่อนจารึกตำรายาที่ติดไว้ตามฝากำแพงวัดราชโอรสารามนี้ น่าจะทำไว้ก่อนจารึกวัดพระเชตุพนฯ ด้วยเหตุผลที่ทรงบูรณะวัดราชโอรสารามก่อนตั้งแต่

วัดจอมทอง ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์เมื่อครั้งยังดำรงพระยศพระเจ้าลูกยาเธอ ยกกำลังไปขัดดาทัพที่เมืองกาญจนบุรี และเสด็จฯ กลับมาโดยสวัสดิภาพ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงพระราชทานนามว่า “วัดราชโอรสาราม”

เรือสำเภาจำลองก่อด้วยอิฐในวัดยานนาวา ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้สร้าง เพื่อให้ประชาชนได้รู้ว่าเรือสำเภานั้นมีรูปร่างลักษณะอย่างไร เพราะทรงเล็งเห็นว่าภายหน้าจะไม่มีการสร้างเรือสำเภาอีกแล้ว

เมื่อการพิมพ์หนังสือยังไม่เจริญก้าวหน้ามาก ผู้ที่จะเข้าถึงความรู้ได้ส่วนมากเป็นผู้มีกำลังทรัพย์และบารมี ที่จะส่งสมความรู้ไว้เป็นสมบัติส่วนบุคคล ด้วยการจ้างอาลักษณ์มาจดจารคัมภีร์ความรู้ต่าง ๆ ความรู้จึงเป็นของคนกลุ่มเล็ก ๆ แต่มาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความต่างออกไปคือ พระองค์โปรดเกล้าให้มีการจารึกความรู้ต่าง ๆ ลงบนแผ่นหินแสดงในที่สาธารณะ อย่างเช่น วัด เพื่อให้สาธารชนเข้าถึงความรู้ได้อย่างเสรี โดยเฉพาะที่วัดพระเชตุพน วิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร (หรือวัดโพธิ์)

ครั้งยังมีได้ทรงขึ้นเสวยราชสมบัติ ปัจจุบันท่านศาสตราจารย์ นายแพทย์สำราญ วงศ์พาห์ ได้คัดลอกตำรายาจารึกวัดราชโอรสไว้อย่างครบครันท่าที่แผ่นศิลาจารึกยังเหลืออยู่ ซึ่งเข้าใจว่ามีน้อยกว่าเมื่อครั้งแรกที่ได้ทำจารึกไว้และโครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย กระทรวงศึกษาธิการได้จัดพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒

ในรัชสมัยนี้มีการนำการแพทย์แผนตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ เช่น การปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ การใช้ยาเม็ดควินินรักษาโรคไข้จับสั่น โดยคณะมิชชันนารีชาวอเมริกัน นำโดยนายแพทย์แดนบิช บรัดเลย์ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “หมอบรัดเลย์” ได้เข้ามาเมืองไทยใน พ.ศ. ๒๓๗๘ เป็นผู้ริเริ่มการป้องกันโรคติดต่อครั้งแรกในประเทศไทย มีการปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษซึ่งได้ผลดี จนกระทั่งใน พ.ศ. ๒๓๘๑ ทรงโปรดให้หมอลงไปเรียนวิธีปลูกฝีจากหมอบรัดเลย์เพื่อปลูกให้แก่ข้าราชการและประชาชน และใน พ.ศ. ๒๓๘๒ นายแพทย์ซามูเอลเรย์โนลด์ เฮาส์ (Samuel Reynolds House) เป็นหมอของคณะแพทย์เผยแพร่ศาสนาอเมริกัน ชาวบ้านเรียกว่า หมอเฮาส์ ได้เป็นผู้ที่นำยาสลบอีเธอร์มาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศไทย

๑๐ | การสาธารณสุขไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๔

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๓๙๔ – ๒๔๑๑) ทรงเป็นผู้ที่มีพระราชไมตรีกับบรรดาชาวต่างชาติในราชอาณาจักรของพระองค์เป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นบาทหลวง ปาลเลอกัวซ์ หรือหมอบรัดเลย์ และมีพระราชหฤทัยในการเรียนรู้วิทยาการต่าง ๆ ของโลกตะวันตก ในเวลานั้น ทำให้พระองค์เปิดกว้างต่อการนำเอาวิทยาการเหล่านั้นมาใช้ทั้งในราชสำนักและขยายไปสู่ประชาชนทั่วไป

ในวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๓๙๕ เมื่อพระมเหสีพระองค์หนึ่งของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระประสูติการและดูว่าอาการจะย่ำแย่ลง ทางราชสำนักได้เชิญให้หมอบรัดเลย์เข้าไปทำการดูแล หมอบรัดเลย์จึงให้เลิกการผทมเพลิง (การอยู่ไฟ) รวมทั้งได้ถวายยาแบบตะวันตกจนอาการของพระนางได้ทุเลาลง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชหัตถเลขาขอบใจ และพระราชทานเงินให้ ๒๐๐ บาท แก่หมอบรัดเลย์ และพระราชทานรางวัลให้แก่หมอเฮอร์ที่มาช่วย หลังเหตุการณ์ดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงแสดงความมั่นใจในการสุติกรรมแบบตะวันตก แต่ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันในราชสำนักก็ทำให้พระองค์ไม่สามารถยกเลิกการอยู่ไฟของพระสนมได้ ดังมีพระราชหัตถเลขาของพระองค์ดังนี้

“ข้าพเจ้ามีความไว้วางใจในการรักษาพยาบาลในการคลอดบุตรของยุโรปและสหรัฐอเมริกา แต่มีความเสียใจที่จะแจ้งให้ทราบว่ ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะทำให้สนมผู้นี้มีความเชื่อมั่น ก่อนที่ความตายจะคุกคามเธอ เพราะญาติพี่น้องจำนวนมากของเธอจงใจให้เธอปฏิบัติตามประเพณีการรักษาพยาบาลของท่านครั้งนี้ นับเป็นการอัศจรรย์ที่สุดในพระบรมมหาราชวังนี้”

คณะราชทูตสยามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เข้าเฝ้าสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียแห่งสหราชอาณาจักร
เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๐

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยในวิทยาการและยอมรับในเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ทำให้เกิดการเปิดรับความรู้จากตะวันตกในด้านต่าง ๆ โดยนอกจากพระองค์จะทรงศึกษาภาษาอังกฤษจนแตกฉานและวิชาการต่าง ๆ เช่น ดาราศาสตร์ ด้วยพระองค์เองตั้งแต่ครั้งยังทรงผนวชเป็นวชิรญาณภิกขุแล้ว ยังมีบุคคลสำคัญที่สนใจเรียนรู้วิทยาการตะวันตกด้วยกัน คือ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว (สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ คือพระยศขณะนั้น) ที่สนพระหฤทัยในวิชาทหาร กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ซึ่งได้ทรงศึกษาวิชาแพทย์ไทยอยู่แล้ว ใคร่จะทรงศึกษาวิชาแพทย์ฝรั่ง และสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เมื่อยังเป็นหลวงสิทธิธัญายเวร ใคร่จะเรียนวิชาต่อเรือกำปั่นแบบฝรั่ง

“พวกหัวสมัยใหม่” เหล่านี้กลายเป็นกลุ่มคนรุ่นแรกที่บุกเบิกการเรียนรู้และนำเอาวิทยาการตะวันตกมาใช้ จนเราอาจถือได้ว่า ยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เป็นยุคแห่งการเริ่มต้นเปิดรับและเรียนรู้วิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ก่อนที่วิทยาการตะวันตกจะแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๑ | การสาธารณสุขไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๕

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๔๑๑ – ๒๔๕๓) แต่เดิมนั้นประเทศไทยไม่มีโรงพยาบาลของรัฐที่สร้างขึ้นเพื่อรักษาราษฎรที่ป่วยไข้ เมื่อเกิดอหิวาตกโรคระบาดในปี พ.ศ. ๒๔๒๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงพยาบาลชั่วคราว (เรียกกันว่า “โรงพยาบาลเอกเทศ”) เพื่อให้การรักษาผู้ป่วยถึง ๔๘ แห่งในกรุงเทพฯ เมื่อโรคระบาดสงบลงจึงยกเลิกไป การจัดตั้งโรงพยาบาลแบบถาวรเกิดขึ้นในอีก ๕ ปีต่อมา โดยในปี พ.ศ. ๒๔๒๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคณะกรรมการดำเนินการคณะหนึ่งชื่อว่า “คอมมิตติจัดการโรงพยาบาล” ขึ้น มีพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นศิริวัชรศักดิ์เป็นองค์ประธาน เพื่อก่อสร้างโรงพยาบาลซึ่งแล้วเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๓๑ โดยได้พระราชทานนามโรงพยาบาลว่า “โรงพยาบาลศิริราช” เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ พระราชโอรสซึ่งสิ้นพระชนม์ด้วยโรคบิด และต่อมาได้ทรงตั้ง กรมพยาบาล ขึ้นเพื่อดูแลกิจการศิริราชพยาบาล สืบแทนคณะกรรมการฯ ซึ่งพ้นหน้าที่ไป ในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ กรมพยาบาลได้เข้าอยู่ในสังกัดกระทรวงธรรมการ โดยพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับกรมพยาบาล

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีกิจการสำคัญด้านการแพทย์เกิดขึ้นหลายอย่างได้แก่ ในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ สร้างโรงเรียนแพทยากรขึ้นที่ศิริราชพยาบาล โดยมีหลักสูตรการเรียนทั้งวิชาแพทย์แผนตะวันตกและแผนไทย และมีการจัดตั้งโรงพยาบาลคนเสียจริตขึ้นที่ ปากคลองสาน ฝั่งธนบุรี เปิดรับคนไข้เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๒ นอกจากนี้ ยังมีการริเริ่มจัดทำหนังสือสำหรับปลูกฝีขึ้นในประเทศ มีการริเริ่มระบบประปาด้วยการขุดคลองเพื่อสูบน้ำสำหรับการบริโภคใช้สอย และทรงมอบที่ดินบนเกาะกลาง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ ๔๐๐ ไร่ ในการดำเนินงานก่อตั้งสถานพยาบาลโรคเรื้อรังแห่งแรก สถานพยาบาลดังกล่าวต่อมาเรียกว่า “สถาบันแมคเคน”

นอกจากนั้น ยังทรงให้มีการชำระตรวจทานคัมภีร์แพทย์ต่าง ๆ รวบรวมจัดทำขึ้นเรียกว่า ตำรา

พระฉายาลักษณ์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง และเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์

๕๒

พระราชพิธีเปิดทางรถไฟสายนครราชสีมา ระหว่างกรุงเทพฯ กับกรุงเก่าขึ้น ในวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๙

กิจการไปรษณีย์ของสยามเริ่มดำเนินการครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๒๖

๕๓ ปกฉกคค ๑๐๐ ปี การสาธารณสุขไทย

เวชศาสตร์ฉบับหลวง ประกอบด้วยคัมภีร์แพทย์หลัก ๑๐ คัมภีร์ คือ พระคัมภีร์ปฐมจินดา พระคัมภีร์ธาตุวิภังค์ พระคัมภีร์สมุฏฐานวินิจจัย พระคัมภีร์มหาโชดรัต พระคัมภีร์ชวदार พระคัมภีร์โรคนิทาน พระคัมภีร์มูจฉาปักขันธา พระคัมภีร์ตักกสิลา พระคัมภีร์กระษัย และพระคัมภีร์สรรพคุณ และมีการปรับปรุงเป็นคัมภีร์แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ในเวลาต่อมา นับเป็นตำราการแพทย์แผนไทยฉบับมาตรฐานฉบับแรกสุด มีเนื้อหาครอบคลุมทั้งเรื่องโรค การรักษาและยาที่ใช้

ในด้านการขยายการสาธารณสุขออกไปในหัวเมือง ทรงจัดให้มีหมอหลวงออกไปปลูกฝีตามหัวเมือง รวมทั้งมีการจัดตั้งหมอหลวงประจำเมืองขึ้นในมณฑลเทศาภิบาลเมืองละหนึ่งนาย มีการจัดตั้งโสตศาลาเพื่อจำหน่ายยาราคาถูกให้กับราษฎร ตามหัวเมืองต่างๆ ได้แก่ เมืองพิษณุโลก เมืองอุดรดิตถ์ เมืองอุทัยธานี เมืองปราจีนบุรี แต่ต้องยกเลิกไปในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ และในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ จัดให้มีแพทย์ประจำตำบล นอกจากจะทำหน้าที่ปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษและจำหน่ายยาโอสถสภาแล้วยังมีหน้าที่เป็นผู้จดทะเบียนเกิด ตาย สำหรับการตำมะโนประชากรด้วย นอกจากนั้น ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังมีการตั้งกรมสุขาภิบาลและสนับสนุนการสุขาภิบาลออกไปตามหัวเมืองต่างๆ เพื่อรักษาความสะอาดและยับยั้งการแพร่กระจายของเชื้อกาฬโรค โดยให้มีการทำลายขยะมูลฝอย กำจัดเว็จ ห้ามปลูกบ้านในที่ที่เป็นเหตุให้เกิดโรค ห้ามขนย้ายสิ่งโสโครก เป็นต้น

พระราชกรณียกิจที่สำคัญประการหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ การประกาศเลิกทาส ถูกวาดเป็นภาพอยู่บนเพดานโดมด้านทิศใต้ของท้องพระโรงกลางของพระที่นั่งอนันตสมาคม

๑๒

การสาธารณสุขไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๖

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๔๕๓ – ๒๔๖๘) มีกิจกรรมสำคัญในด้านการแพทย์และสาธารณสุข ที่ได้ดำเนินการตามพระราชดำริหลายประการ เริ่มจากทรงสร้างโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์โดยใช้ทุนทรัพย์ส่วนพระองค์สมทบกับเงินทุนของสภาอุณาโลมแดง ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงสถาปนาปาสตรสภาเพื่อบำบัดโรคกลัวน้ำ และสร้างวชิรพยาบาล และในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดให้จังหวัดต่าง ๆ มีสถานที่รักษาผู้ป่วยและจำหน่ายยาเรียกว่า “โอสถสภา” ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นสุขศาลา มีการจัดทำ “ยาตำราหลวง” ๘ ขนาน จำหน่ายให้ประชาชนและนำรายได้มาจัดหายาเพิ่มขึ้นเพื่อให้การสังเคราะห์ผู้ยากไร้

ปี พ.ศ. ๒๔๕๙ มีการเปลี่ยนชื่อกรมพยาบาลเป็นกรมพระยาภิบาลสังกัดกระทรวงมหาดไทย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาชัยนาทนเรนทร ทรงปรับปรุงการศึกษาแพทย์โดยเพิ่มการสอนวิชาทางคลินิกและการฝึกหัดรักษาพยาบาลคนไข้ให้มากขึ้น และได้ยกเลิกการสอนวิชาการแพทย์แผนไทย เนื่องจากลักษณะการสอนไม่เข้ากัน และหาครูแพทย์ไทยที่มีความรู้ดีและเต็มใจถ่ายทอดวิชาไม่ได้ ในปีต่อมาทรงตั้งโรงเรียนการแพทย์ทหารบก และในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ทรงรวมกิจการแพทย์และการสุขาภิบาลซึ่งยังแยกอยู่ภายใต้ ๒ กระทรวง คือ กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงนครบาล และตั้งกรมสาธารณสุขขึ้นในวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ โดย กรมพระยาชัยนาทนเรนทรทรง

>> วันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๕ เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดสถานพยาบาลสำหรับกรุงเทพฯ ผังเหนือ ซึ่งพระราชทานนามว่า “ศาลาวชิรพยาบาล” อาคารและบริเวณที่พระราชทานให้เป็น “ศาลาวชิรพยาบาล” นี้ เดิมเป็นบ้านของ นายเชย สรรพการหิรัญกิจ อดีตผู้จัดการฝ่ายไทยในแบงก์สยามกัมมาจล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระคลังข้างที่จ่ายพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์กว่า ๓๐๐,๐๐๐ บาท รับซื้อบ้านนี้จากแบงก์สยามกัมมาจล แล้วพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ให้เป็น “ศาลาวชิรพยาบาล” พระราชทานให้ เป็นสาธารณสถานสมบัติสิทธิ์ขาดของประชาชนชาวไทย

๕๕ ปกัณกคดี ๑๐๐ ปี การสาธารณสุขไทย

สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า สมเด็จพระองค์สภานายิกา ประทับทอดพระเนตรขบวนแห่งานกาชาด พ.ศ. ๒๔๖๖

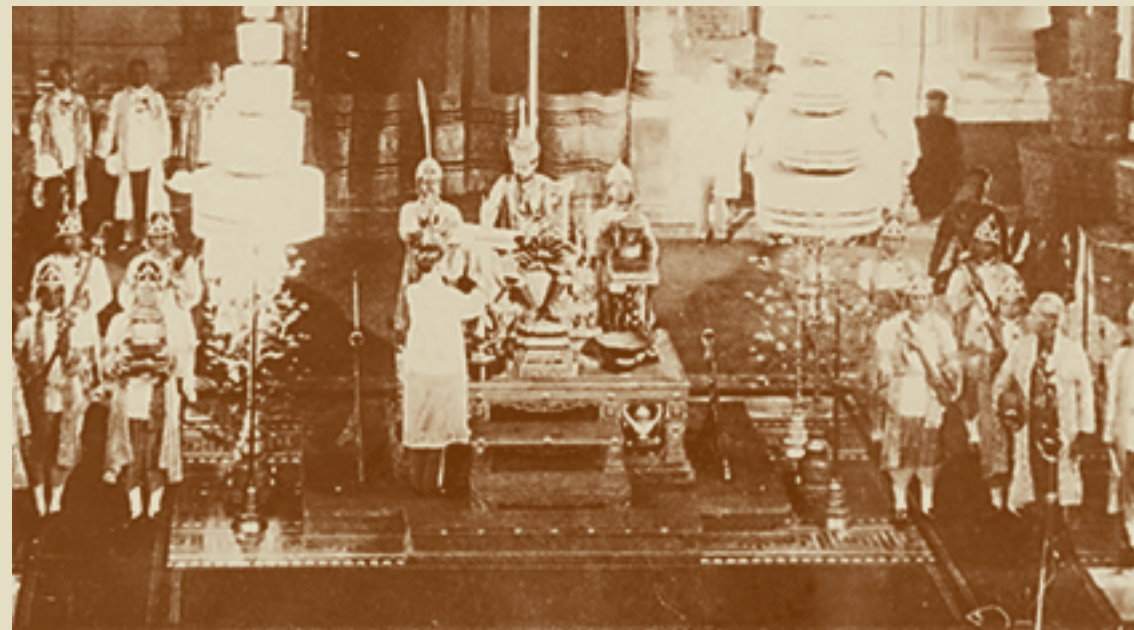
เป็นอธิบดีพระองค์แรก

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ มีการก่อตั้งสถานเสาวภาและนำสภากาชาดสยามเข้าเป็นสมาชิกสภากาชาดสากล เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๕ มีการตั้งกองอนุสภากาชาด และโรงเรียนนางพยาบาลของสภากาชาด และใน พ.ศ. ๒๔๖๖ ทรงประกาศใช้พระราชบัญญัติการแพทย์เป็นการควบคุมการประกอบโรคศิลปะเพื่อไม่ให้เกิดอันตรายแก่ประชาชนจากการประกอบกรของผู้ที่ไม่มีความรู้และไม่ได้ฝึกหัด ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นพระราชบัญญัติสถานพยาบาลพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ และพระราชบัญญัติวิชาชีพสาขาต่าง ๆ

๑๓ | การสาธารณสุขไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๗

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๔๖๘ - ๒๔๗๗) ทรงให้ตรากฎหมายเสนาบดีโดยแบ่งการประกอบโรคศิลปะออกเป็นแผนปัจจุบันและแผนโบราณ และได้มีการกำหนดว่า ผู้ประกอบโรคศิลปะประเภทแผนปัจจุบัน คือ ผู้ที่มีความรู้ตามตำราของหลักวิชาการที่เป็นสากลนิยม มีการศึกษาตรวจค้น และทดลองในทางวิทยาศาสตร์ ส่วนผู้ประกอบโรคศิลปะแผนโบราณ คือ ผู้ที่อาศัยความความสังเกต ความชำนาญที่ได้จากการสืบต่อกันมา หรืออาศัยตำราที่มีมาตั้งแต่โบราณและไม่ได้ดำเนินตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ ทรงโปรดเกล้าให้จัดตั้ง “สภากาพย์” ขึ้นอยู่กับกรมสาธารณสุขในสังกัดกระทรวงมหาดไทย นอกจากนี้ ยังมีการปรับปรุงส่วนบริหารราชการใหม่ โดยกรมสาธารณสุขแบ่งกิจการออกเป็น ๑๓ กอง คือ กองบัญชาการ กองการเงิน กองที่ปรึกษา กองบรรณธิการ กองสุขาภิบาล กองวิศวกรรม กองสุขภาพ กองโอสถศาลา กองยาเสพติดให้โทษ โรงพยาบาลคนเสียจริต กองส่งเสริมสุขาภิบาล กองแพทย์สุขาภิบาล กองแพทย์สุขาภิบาลแห่งพระนครและวชิรพยาบาล

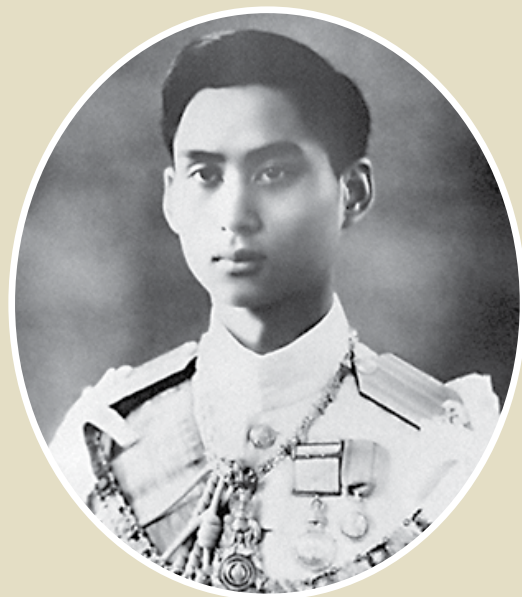
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคา H.M. King Prajadhipok (Rama VII) and Queen Rambai Phannee Visiting The Solar Eclipse Observation Camp ปัตตานี | Pattani

ถ่ายเมื่อปี ค.ศ.1929 (พ.ศ. ๒๔๗๒)
Image Source: minx269, United States

๑๕ | การสาธารณสุขไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๘

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๔๗๗ – ๒๔๘๙) ช่วงแรกของการบริหารแผ่นดินนั้น บริหารโดยคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติโรคติดต่อ พุทธศักราช ๒๔๗๗ (ฉบับที่ ๑) ขึ้นเมื่อพบว่ามิโรคติดต่ออันตรายขณะนั้น หมายถึง กาฬโรค อหิวาตกโรค ไข้ทรพิษ ไข้กาฬนกนางแอ่นและไข้เหลืองและแสดงวิธีการแจ้งความเมื่อเกิดโรค การป้องกันและควบคุมโรค การป้องกันโรคตามพรหมแดน และบทลงโทษสำหรับผู้ไม่แจ้งความ เป็นต้น ต่อมาประกาศใช้พระราชบัญญัติโรคติดต่อ พุทธศักราช ๒๔๗๙ (ฉบับที่ ๒) เน้นกำหนดบทลงโทษผู้ไม่ปฏิบัติตามและประกาศใช้พระราชบัญญัติโรคติดต่อ พุทธศักราช ๒๔๘๒ (ฉบับที่ ๓) เน้นให้อำนาจข้าหลวงในท้องที่และรัฐมนตรีมีอำนาจในการสั่งการและแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดโรคติดต่อขึ้น ในขณะเดียวกันก็ให้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องป้องกันโรคติดต่ออันตรายจากต่างประเทศที่ ๑/๒๔๗๙ เนื่องจากประเทศพม่ามีไข้ทรพิษระบาด ในขณะนั้นใครที่จะเดินทางจากประเทศพม่าเข้าเขตประเทศสยาม ต้องมีใบสำคัญในการปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษแสดงแก่เจ้าพนักงานสาธารณสุข มิฉะนั้นจะต้องให้บุคคลที่ปราศจากความต้านทานโรครับการปลูกฝีหรือรับการฉีดวัคซีน

ในรัชสมัยนี้ มีการจัดวางระเบียบราชการด้านการแพทย์และการสาธารณสุขที่สำคัญ คือ พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยกรมสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย ขอโอนกิจการสำนักคนป่วยโรคเรื้อน พระประแดงจากสำนักกาชาดสยามมาดำเนินการเอง เพราะเห็นว่า เป็นโรคที่ประชาชนรังเกียจต้อง

>> เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วย สมเด็จพระอนุชา ทอดพระเนตรการทำนาและกิจการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทั้งได้ทรงหว่านข้าวด้วยพระองค์เองในแปลงนาหลังตึกขาว (ปัจจุบันคือตึกพืชพรรณของกรมวิชาการเกษตร) ณ เกษตรกลางบางเขน นับเป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ได้พระราชทานต่อพสกนิกรชาวไทยและชาวไทย และยังเป็นพระราชกรณียกิจสุดท้ายในแผ่นดินของรัชกาลที่ ๘ โดยเมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๒ คณะรัฐมนตรีมีมติกำหนดให้วันที่ ๕ มิถุนายน ของทุกปีเป็น วันข้าวและชาวนาแห่งชาติ

ควบคุมให้ดี โอนเสร็จสิ้นในวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๗ พร้อมกับเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงพยาบาลโรคเรื้อนพระประแดง” มีหลวงพิจิตรวิสัยการ เป็นผู้อำนวยการคนแรก ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๕ จึงมีการรวมกรมสาธารณสุขและกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ไว้ในกระทรวงการสาธารณสุข ถือเป็นการเรียกชื่อ “การสาธารณสุข” ระดับกระทรวงครั้งแรก โดยแบ่งส่วนราชการกรมสาธารณสุขเป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ๑) ราชการบริหารส่วนกลาง ประกอบด้วย ๙ กอง ได้แก่ สำนักงานเลขานุการกรม กองสถิติพยากรณ์ชีพ กองสุขศึกษา กองควบคุมโรคติดต่อ กองสุขาภิบาล กองอนามัยโรงเรียน กองอาหารและยา กองสงเคราะห์มารดาและเด็ก กองสาธารณสุขพระนคร ๒) ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ๑ ส่วน ได้แก่ สาธารณสุขจังหวัด ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๗ เพิ่มราชการบริหารส่วนกลางมาอีกหนึ่งกอง เป็น ๑๐ กอง คือ กองควบคุมไข้มาลาเรีย ซึ่งมี ๓ แผนก คือ แผนกค้นคว้า แผนกกีฏเวชวิทยา และแผนกป้องกันและบำบัดไข้มาลาเรีย และราชการบริหารส่วนภูมิภาค แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ สาธารณสุขนครบาล หรือสาธารณสุขจังหวัด และสาธารณสุขอำเภอ

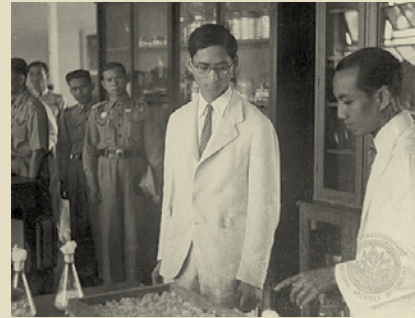
ส่วนจัดวางระเบียบราชการกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ในกระทรวงการสาธารณสุข (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๕ นั้นแบ่งส่วนราชการออกเป็น ๕ ส่วน คือ สำนักงานเลขานุการกรม คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะเภสัชกรรมศาสตร์ และคณะสัตวแพทยศาสตร์ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๘ มีพระราชกฤษฎีกา จัดวางระเบียบราชการกรมมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ในกระทรวงการสาธารณสุข (ฉบับที่ ๓) โดยแบ่งส่วนราชการออกเป็น ๕ ส่วนเท่าเดิม เปลี่ยนเพียงภาษาเขียนของหน่วยงาน กล่าวคือ คณะเภสัชกรรมศาสตร์ เป็น คณะเภสัชศาสตร์ เป็นต้น

<< เสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรในจังหวัดต่างๆ และทรงเยี่ยมชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นครั้งแรก ณ ลำเพ็ง พระนคร พร้อมด้วย สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดความขัดแย้งกันระหว่างชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายจีนจนเกือบเกิดสงครามกลางเมือง เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่อง มีพระราชดำริว่า หากปล่อยความขัดแย้งบาดหมางไว้นี้ จะเป็นผลร้ายตลอดไป จึงทรงตัดสินพระทัยเสด็จพระราชดำเนินลำเพ็ง ซึ่งใช้ระยะเวลาประมาณ ๔ ชั่วโมง และพระองค์ทรงพระราชดำเนินด้วยพระบาทเป็นระยะประมาณ ๓ กิโลเมตร การเสด็จพระราชดำเนินลำเพ็งในครั้งนี้จึงเป็นการประสานรอยร้าวที่เกิดขึ้นให้หมดไป

ภายหลัง การสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นจุดเริ่มต้นของวิชานิติเวชศาสตร์ในประเทศไทย เพราะเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชขึ้นครองราชย์แล้ว อาจารย์ในคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลหลายคนได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการชั้นสูงตรพระบรมศพ มีการทดลองยิงศพ และพิสูจน์ตามหลักวิทยาศาสตร์เป็นครั้งแรก มีการได้ส่วนต่อหน้าประชาชนที่เรียกกันว่า “ศาลากลางเมือง” ใช้หลักวิชาการทางการแพทย์และหลักวิทยาศาสตร์พิสูจน์ แล้วลงความเห็น

ด้านปัญหาขาดแคลนนัน มีต่อเนื่องมาจนถึงระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๕ - ๒๔๘๖ ขณะที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้แผ่ขยายเข้ามาในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนยา ศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ จึงทำวิจัยสมุนไพรเพื่อใช้รักษาไข้มาลาเรียที่โรงพยาบาลสตีบ อย่งไรก็ตาม ภายหลังสงครามโลกสงบลง ก็ยังคงมีปัญหาขาดแคลนยาอยู่ รัฐบาลจึงมีนโยบายให้โรงงานเภสัชกรรม กระทรวงสาธารณสุข นำสมุนไพรมาผลิตเป็นยารักษาโรค เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนยา

๑๕ | การสาธารณสุขไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๙

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (ครองราชย์ พ.ศ. ๒๔๙๘ - พ.ศ. ๒๕๕๙) ทรงห่วงใยในความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสุขภาพอนามัย พระองค์ทรงริเริ่มโครงการต่างๆ ให้ครอบคลุมทั้งงานด้านการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การรักษาโรค และการฟื้นฟูสมรรถภาพ พระราชกรณียกิจของพระองค์ในช่วงแรกที่ทรงครองราชย์ล้วนแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสาธารณสุข อาทิเช่น

๑. ทุนอานันทมหิดล มูลนิธิอานันทมหิดล พ.ศ. ๒๔๙๘

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จัดตั้ง “มูลนิธิอานันทมหิดล” ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ เพื่อสนับสนุนให้นักศึกษาที่มีความรู้ ความสามารถ ได้ไปศึกษาต่อในระดับสูงในสาขาต่างๆ อีกทั้งยังได้พระราชทานทุนให้กับนักเรียนแพทย์เป็นสาขาแรกไปเรียนต่ออย่างต่างประเทศ

๒. พระราชทานเงินสร้างอาคารโรงพยาบาลต่างๆ

ทรงพระราชทานรายได้จากการฉายภาพยนตร์ส่วนพระองค์ที่เสด็จประพาสในที่ต่าง ๆ เป็นทุนทรัพย์ในการก่อสร้างอาคารของสถานพยาบาล เช่น

- อาคารผู้ป่วย โรงพยาบาลแพร์ จากการฉายภาพยนตร์ชุดเสด็จประพาสภาคเหนือ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒

- อาคาร “ราชสาทิศ” โรงพยาบาลสมเด็จพระยาอนบุรี จากการฉายภาพยนตร์ชุดเสด็จประพาสภาคใต้ สร้างอาคารคนไข้พิเศษขึ้นและพระราชทานนามว่า “ราชสาทิศ” ทรงเสด็จพระราชดำเนินทรงทำพิธีเปิด เมื่อ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๓

- อาคารวิจัยประสาทวิทยา โรงพยาบาลประสาท พญาไท จากการฉายภาพยนตร์ชุดเสด็จเยือน เวียดนาม อินโดนีเซีย และพม่า สมทบด้วยเงินที่มีผู้บริจาค เพื่อสร้างตึกวิจัยประสาทวิทยา และเสด็จพระราชดำเนินทรงทำพิธีเปิด เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๔

- อาคารราชประชานุสรณ์ โรงพยาบาลปรวจินบุรี จากการฉายภาพยนตร์ส่วนพระองค์ชุดเสด็จเยือน ประเทศไกล่เคียง สมทบด้วยเงินสะสมของโรงพยาบาล เพื่อสร้างอาคาร “ราชประชานุสรณ์” อันเป็นนามพระราชทาน พ.ศ. ๒๕๐๔

- อาคารราชทัณฑ์ โรงพยาบาลบุรีรัมย์ จากการฉายภาพยนตร์ชุดเสด็จเยือน เวียดนาม อินโดนีเซีย และพม่า สมทบด้วยเงินที่พ่อค้าคหบดีบริจาคโดยพระราชกุศลและเงินงบประมาณของจังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อสร้างอาคาร “ราชทัณฑ์” อันเป็นนามพระราชทาน ใน พ.ศ. ๒๕๐๕

ตึกมทิดลวงศานุสรณ์ในสภากาชาดไทย
สถานที่ค้นคว้าและทดลองผลิตวัคซีนบีซีจี
สำหรับการป้องกันรักษาวัดโรค สร้างจากการ
พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

๓. การสนับสนุนงานป้องกันและควบคุมโรค

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณในการส่งเสริมสุขภาพและการควบคุมป้องกันโรคต่างๆ อย่างต่อเนื่อง อาทิ

โรควัดโรค

ทรงกรุณาโปรดเกล้าให้นำเพลงพระราชนิพนธ์ “ยามเย็น” ไปแสดงในงานดนตรีการกุศลเพื่อหารายได้สมทบทุนช่วยเหลือโครงการรณรงค์ต่อต้านวัดโรคแห่งชาติ ของสมาคมปราบวัดโรคแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ พร้อมกับพระราชทานแบบจำลองเรือรบหลวงศรีอยุธยาที่เป็นผลงานฝีพระหัตถ์ออกประมูลในงานเดียวกัน เมื่อ วันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๙ พร้อมทั้งยังทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ช่วยเหลืองานด้านนี้มาอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สร้างตึกมทิดลวงศานุสรณ์ พระราชทานให้สภากาชาดไทยเพื่อสำหรับใช้เป็นห้องปฏิบัติการผลิตวัคซีนป้องกันวัดโรคจนประสบความสำเร็จ วัคซีนดังกล่าวเป็นที่ยอมรับและองค์การ ยูนิเซฟได้นำไปใช้เพื่อการควบคุมโรคในหลายประเทศในเอเชียที่ประสบปัญหาการแพร่ระบาดของวัดโรค

ในด้านการรักษาวัดโรค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ได้ทรงแสวงหาตัวยาใหม่ๆ เพื่อใช้ในการรักษาผู้ป่วย โดยขณะเสด็จฯ ไปประทับในสวิตเซอร์แลนด์ ทรงสั่งซื้อยาพาราอะมีโนซาลิไซลิก แอซิด หรือ พีเอเอส ซึ่งเป็นยารักษาวัดโรคขนานที่สอง แต่ในขณะนั้นยังไม่มีที่แพร่หลายนักและทรงส่งยาดังกล่าวมารักษาผู้ป่วยในประเทศไทย วิทยาลัยแพทย์ทรงอกแห่งสหรัฐอเมริกา (American College of Chest Physicians) จึงได้ทูลเกล้าถวายรางวัล Partnering for World Health เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๙

โรคขาดสารไอโอดีน

ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ นั้น ทรงพบว่าปัญหาการขาดสารไอโอดีนจนเกิดเป็นโรคคอพอกนั้นยังมีอยู่ในหลายพื้นที่ มีผู้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทจำนวนมากที่เป็นโรคนี้และขอรับการรักษาจากคณะแพทย์หลวงที่ตามเสด็จฯ พระองค์และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสนพระราชหฤทัยในปัญหาโรคขาดสารไอโอดีนเป็นอย่างมาก ถึงกับเคยทรงนำเกลือผสมไอโอดีนขึ้นเฮลิคอปเตอร์ไปทรงแจกประชาชนในถิ่นทุรกันดารหลายครั้ง

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงเริ่มโครงการควบคุมโรคขาดสารไอโอดีน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยมีการสำรวจข้อมูล ฝึกอบรมครูตำรวจตระเวนชายแดนให้ตรวจนักเรียน แนะนำการใช้ไอโอดีน หยดในน้ำและการใช้เกลือไอโอดีน จนสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ในสามปี

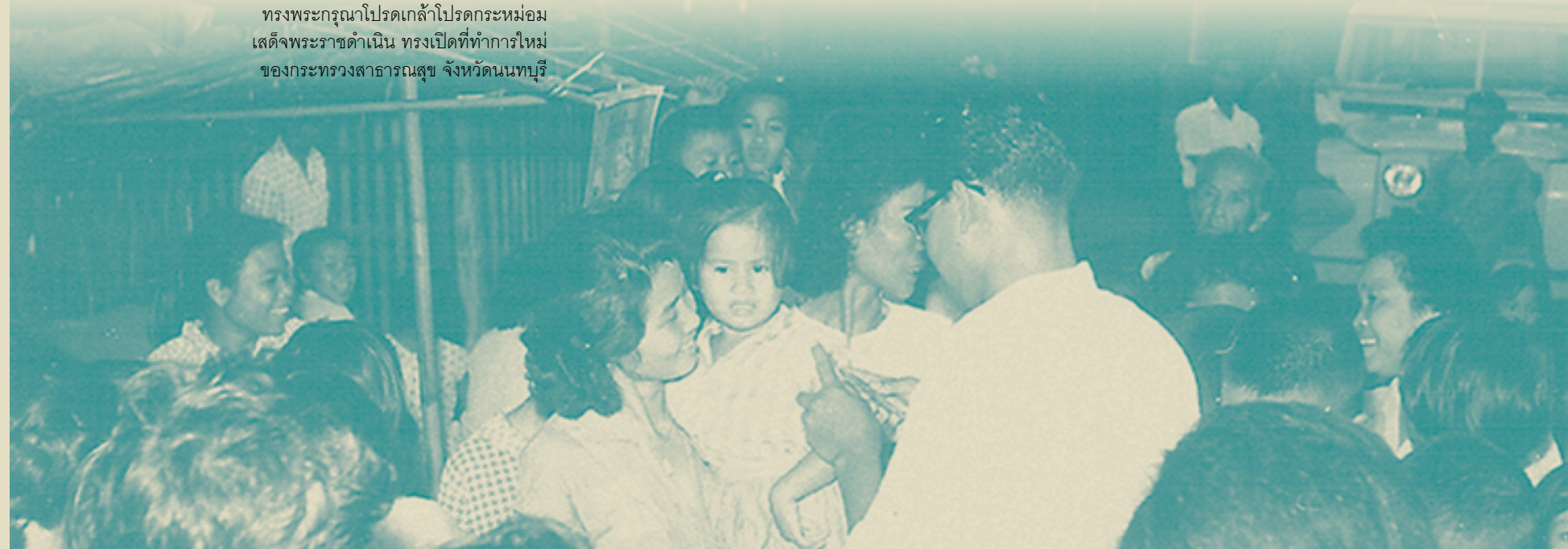
โรคเรื้อน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับการรักษาป้องกันโรคเรื้อนแก่ นายแพทย์สวัสดิ์ แดงสว่าง อธิบดีกรมอนามัย ในเวลานั้น ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๕๐๑ ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริให้แก่กระทรวงสาธารณสุข ให้เร่งรัดงานปราบโรคเรื้อนให้เร็วขึ้นกว่าแผนที่กระทรวงฯ เสนอมา โดยให้เร่งการค้นหาผู้ป่วยเพื่อมารับการรักษา ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์จากทุนอานันทมหิดลและจากผู้ร่วมบริจาคโดยเสด็จพระราชกุศลอีกจำนวนมาก เพื่อเป็นทุนในการก่อสร้างอาคารวิจัยและฝึกอบรมวิชาโรคเรื้อนในบริเวณของโรงพยาบาลโรคเรื้อนพระประแดง และเสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๑ พร้อมทั้งพระราชทานนามว่า “สถาบันราชประชาสมาสัย” เป็นหน่วยงานในสังกัดกองโรคเรื้อน

ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เปิดอาคารที่สร้างเสร็จ เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๓ พร้อมกับรับเอากองทุนราชประชาสมาสัยที่จัดตั้งด้วยเงินเหลือจ่ายจากการก่อสร้างอาคารพระบาราศนราดรุณ มาอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ และยกขึ้นเป็น “มูลนิธิราชประชาสมาสัย” เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔ ทรงอธิบายความหมายของคำว่า “ราชประชาสมาสัย” ว่าหมายถึง “พระราชและประชาชนย่อมพึ่งพาอาศัยกัน” ดังตราของมูลนิธิ ที่เป็นรูปดอกบัวสี่เหลี่ยมอันเปรียบเสมือนตัวแทนของพระองค์ท่าน บานอยู่กลางน้ำที่เปรียบเสมือนตัวแทนของประชาชน ส่อนัยถึงการพึ่งพาอาศัยกัน

เมื่อวันจันทร์ที่ ๑๐ มี.ค. ๒๕๔๐ เวลา ๑๘.๐๐ น.
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
เสด็จพระราชดำเนิน ทรงเปิดที่ทำการใหม่
ของกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี

๔. โครงการตามพระราชดำริด้านการแพทย์

โครงการพระราชดำริด้านการแพทย์ในช่วงแรกเป็นโครงการในลักษณะนำร่อง มีพื้นที่ขอบข่ายงานจำกัด ทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการทดลองดำเนินงาน ได้แก่

๔.๑ หน่วยแพทย์พระราชทาน และ โครงการแพทย์หลวงเคลื่อนที่พระราชทาน

โครงการแพทย์หลวงเคลื่อนที่พระราชทาน เกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๑๐ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานประทับแรม ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดหน่วยแพทย์ไปยังท้องถิ่นกันดาร เพื่อให้การตรวจรักษาราษฎรโดยไม่คิดค่ารักษา ต่อมาได้จัดตั้งหน่วยทันตแพทย์เคลื่อนที่พระราชทานทำการตรวจรักษาโรคฟันร่วมกับหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จไปทรงเยี่ยมโครงการชาวเขา ได้ทรงพบว่า ราษฎรที่มารอรับเสด็จอยู่นั้นป่วยกันเป็นจำนวนมาก จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์ประจำพระองค์ที่ตามเสด็จ ให้การตรวจและรักษาผู้ป่วยเหล่านั้น นับเป็นต้นกำเนิดของคำว่า “แพทย์พระราชทาน”

๔.๓ โครงการสัณยแพทย์อาสา ราชวิทยาลัยสัณยแพทย์แห่งประเทศไทย

ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ แพทย์อาสาสมัครซึ่งเป็นศิษย์แพทย์อาวุโสและมากประสบการณ์
เล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีศิษย์แพทย์ไปช่วยปฏิบัติงาน ณ โรงพยาบาลประจำจังหวัดสกลนคร
ในช่วงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ เสด็จแปรพระราชฐานประทับที่พระตำหนักภูพาน
ราชนิเวศน์ จึงได้มีการศึกษาหาข้อมูลความต้องการของโรงพยาบาลและหน่วยงานต่างๆ ในด้าน
ศัลยกรรม และรวบรวมจัดทำทำเนียบศิษย์แพทย์อาสา และก่อตั้งวิทยาลัยศัลย์แพทย์ขึ้น ภายหลัง
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงรับวิทยาลัยศัลย์แพทย์ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และ
เปลี่ยนชื่อเป็น ราชวิทยาลัยศัลย์แพทย์แห่งประเทศไทย

๔.๔ โครงการแพทย์ หู คอ จมูก และ โรคภูมิแพ้พระราชทาน

เริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ เนื่องจากมีราษฎรจำนวนมากที่เจ็บป่วยด้วยโรคหุ คอ จมูก และโรคภูมิแพ้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดหน่วยแพทย์อาสาสมัครผลิตกันออกไปปฏิบัติหน้าที่ประจำโรงพยาบาลประจำจังหวัดที่เสด็จแปรพระราชฐาน โดยอาศัยแพทย์จากโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า โรงพยาบาลรามธิบดี โรงพยาบาลราชวิถี โรงพยาบาลประจำจังหวัดนครราชสีมา และโรงพยาบาลประจำจังหวัดนครพนม ผลิตเปลี่ยนกันมาปฏิบัติราชการชุดละ ๒ สัปดาห์เริ่มที่จังหวัดนราธิวาสก่อน ต่อมาขยายการปฏิบัติงานไปที่จังหวัดสกลนคร และที่โรงพยาบาลค่ายกาวิละ จังหวัดเชียงใหม่

๔.๕ หน่วยพันตกรรมเคลื่อนที่พระราชทาน

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชปรารภว่า “เวลาพระองค์มีปัญหากับกษัตริย์ก็มีทันตแพทย์ดูแลรักษา แล้วเวลาราชฎาที่อยู่ห่างไกลจะมีทันตแพทย์ช่วยรักษาหรือเปล่า” ในเวลาต่อมา ทรงทราบว่าทันตแพทย์นั้นมีน้อยและมีอยู่ตามโรงพยาบาลประจำจังหวัดเท่านั้น บางจังหวัดก็ไม่มี พระองค์ทรงรับสั่งว่า “การที่จะให้ราชฎาที่ยากจนที่มีปัญหาเรื่องฟัน หยุดการทำงานทำไร่ เดินทางไปหาแพทย์นั้น เป็นสิ่งที่ยากยิ่ง ในทางตรงกันข้าม หากเป็นการให้บริการเคลื่อนที่ไปสู่ประชาชน ก็จะเป็นการแก้ปัญหาได้ทางหนึ่ง” และทรงตรัสแก่ทันตแพทย์สี สิริสิงห์ ทันตแพทย์ประจำพระองค์ว่า

“ฉันต้องการให้หมอช่วยไปดูแลบำบัดทุกข์ให้แก่นักเรียนและประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นกันดารห่างไกลหมอและจะออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมดตามความจำเป็นโดยให้จัดหน่วยเคลื่อนที่ไปโดยรถยนต์และตระเวนไปตามถนนหนทาง ตามหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลชนบท”

หน่วยทันตกรรมพระราชทานจึงก่อกำเนิดขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์จัดซื้อรถยนต์ พร้อมอุปกรณ์และเครื่องมือทำฟัน มีทันตแพทย์อาสาออกปฏิบัติงาน โดยเริ่มครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒ เพื่อส่งทันตแพทย์อาสาสมัครออกช่วยเหลือบำบัดโรคเกี่ยวกับฟัน ตลอดจนสอนการรักษาอนามัยของปากและฟันแก่เด็ก นักเรียนและประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร

๕. มูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลในพระบรมราชูปถัมภ์

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ มีการก่อตั้งมูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลในพระบรมราชูปถัมภ์ในวโรกาสเฉลิมฉลองวันคล้ายวันพระราชสมภพในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ครบ ๑๐๐ ปี ในวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อเป็นการเผยแพร่พระราชเกียรติคุณพระผู้ทรงบำเพ็ญประโยชน์ต่อวงการแพทย์และการสาธารณสุขของไทยให้เจริญรุ่งเรืองทัดเทียมอารยประเทศ จึงได้จัดตั้ง “มูลนิธิรางวัลมหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์” และได้เปลี่ยนแปลงเป็น “มูลนิธิรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์” เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ มีการมอบรางวัลแก่บุคคลหรือองค์กรที่ปฏิบัติงาน และวิจัยดีเด่นทางด้านวงการแพทย์และการสาธารณสุข โดยมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ประธานกรรมการมูลนิธิฯ และตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๐ มูลนิธิได้ร่วมกับองค์กรต่างๆ ในประเทศไทยและต่างประเทศ เช่น มหาวิทยาลัยมหิดล กระทรวงสาธารณสุข สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข องค์การอนามัยโลก ธนาคารโลก มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ (Rockefeller Foundation) จัดให้มีการประชุมวิชาการด้านการสาธารณสุขระหว่างประเทศประจำปี เรียกชื่อว่า “Prince Mahidol Award Conference” ขึ้น โดยมุ่งเน้นประเด็นที่มีความสำคัญต่อการสาธารณสุขระดับโลก

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ทรงตระหนักว่าสุขภาพพลานามัยของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศและทรงสนพระราชหฤทัยในการประกอบพระราชกรณียกิจด้านการแพทย์และสาธารณสุข ทรงเป็นองค์นายกกิตติมศักดิ์ของมูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช ซึ่งเป็นโรงพยาบาลระดับอำเภอที่สร้างขึ้นในพื้นที่ห่างไกลและกันดาร และได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์และเปิดโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช จำนวน ๒๑ แห่ง ทั้งทรงเสด็จเยี่ยมเพื่อติดตามผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์เพื่อสนับสนุนให้มีอุปกรณ์การแพทย์ เครื่องมือ เครื่องใช้ที่ทันสมัยเพื่อสามารถให้บริการที่ดีแก่ราษฎร และพระราชทานพระราโชบายแก่กระทรวงสาธารณสุขเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชให้มีประสิทธิภาพสามารถให้บริการที่มีคุณภาพแก่ประชาชน นอกจากนี้ ยังทรงเป็นประธานกรรมการอำนวยการจัดสร้างอาคารศูนย์โรคหัวใจ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์สุขภาพชุมชนที่หมู่บ้านสันติ ๒ ตำบล แม่หวาด อำเภอธารโต จังหวัดยะลา และในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ พระองค์ได้ทรงสนับสนุนโครงการตรวจสุขภาพภิกษุ สามเณร และผู้นำศาสนาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ในวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

นอกจากนี้กระทรวงสาธารณสุขได้สืบสานพระราชปณิธานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ โดยมูลนิธิธรรมาภิบาลทางการแพทย์ แพทยสภา สถาบันพระปกเกล้า กระทรวงสาธารณสุข ได้ร่วมกันจัดทำโครงการ “หน่วยแพทย์อาสาเฉพาะทางร่วมใจเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร” เนื่องในวโรกาสที่ทรงครอง สิริราชสมบัติ สืบราชสันตติวงศ์ เป็นพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ ๑๐ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ โดยจัดขึ้นในวันที่ ๑๓-๑๔ พ.ศ. ๒๕๖๐ ณ โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี